

zápisník 1960

časopis pro politiku a kulturu • listopad-prosinec

PRESIDENT KENNEDY

Ferdinand Peroutka

V amerických presidentských volbách zvítězil muž, který . . . Nyní si uvědomujeme, že je to složitější, než aby to bylo možno vměstnat do jedné věty. Řekněme nejdříve, že byl zvolen kandidát, který patří k větší straně. Který dále patří k straně, která má menší pověst konservativnosti. Také možno pokládat za fakt, že byl zvolen muž, který mluvil rozhodněji, snad i jasněji. Další fakt je, že byl zvolen nepatrnou většinou, která neobnáší ani půl procenta hlasů. Byly to dramatické volby, poněvadž vítězný kandidát, demokratický senátor John F. Kennedy, dovedl, aspoň v některých, vzbudit dojem, že žijeme v rozhodující době, kdy Amerika a celý svět se potkávají se svým osudem. Pronášel jasně výzvy, na něž americké voličstvo ne zcela jasně odpovědělo, jistě ne tak jasně, jako kdysi odpovědělo Franklinu Rooseveltovi v dobách hospodářské krise a potom války. Dalo Kennedymu politický mandát, ale zároveň ho postavilo pod kontrolu značné a vlivné oposice. Přes to Kennedy bude moci vykonat, co je schopen vykonat odhodlaný muž v úřadě amerického prezidenta, který dává větší možnosti než presidentský úřad dává jiným mužům v jiných zemích.

Jeho protikandidát, vice-president Richard Nixon, začínal, jak sám uznává, z nižší posice, ja kandidátem minoritní strany. Kdykoli v posledních desetiletích republikánská a demokratická strana byly prostě postaveny proti sobě jako strana proti straně, republikáni se ukázali neschopnými překonat svého soupeře ve volbách. Cestu k vítězství si otevřeli jen tam, kde postavili zřejmě lepšího muže proti zřejmě horšímu, nebo když v jejich čelo se postavil Dwight Eisenhower, s jehož popularitou nikdo nemohl soutěžit. Měl tedy Richard Nixon menší objektivní síly za sebou a větší proti sobě. Mimo jiné, komukoli je nsnadno čelit organizační síle dělnických odborových organizací, které se prohlásily pro Kennedého. Nixon si počínal, jak kandidát minoritní strany si nepochybně musí počínat: vyzýval voliče, aby zapomněli na strany, aby nevolili jako republikáni nebo demokraté, nýbrž jako Američané. Takový apel se obvykle potkává s překážkami, neboť v normálních dobách straník zřídka je ochoten zapomenout, že je straník. Jen ve velkých krizích, a i tehdy jen pod vedením velkého muže hranice stran se stávají bezvýznamnými. Avšak, kdežto samým základem Kennedého volební kampaně byla výzva, aby Amerika znovu se rozmyslela, poněvadž její prestíž ve světě se zdá ohrožena, podstatnou součástí Nixonovy kampaně bylo ujištění, že není žádná krise v postavení Ameriky. Tím, jak se musí

OBSAH:

Ferdinand Peroutka:

President Kennedy

* * *

Dvě balady o víně

Dr. Jaroslav Jira:

Naše umění a Paříž

Jaroslav Dresler:

Nový svědek žaloby

Petr Silovecký:

Zápas o člověka

Poznámky:

Otevřené příležitosti — Profily — Roman o Janu Masarykovi — Polenika s Demetzem — Bohuslav Martinů — O svobodu vědy — O jednotu církví — Naším čtenářům

zdát, Nixon sám ubral něco z tragické naléhavosti, kterou chtěl vstřípit voličům, když je vyzýval, aby především mysleli na Ameriku.

Ale, i když výzva by měla úspěch a Američané místo na strany by vskutku mysleli na Ameriku, nikterak není jisto, že všichni by mysleli totéž. Neboť je Amerika jižní a severní, východní a západní, pokroková a konservativní, moderní a ještě stará, Amerika svobodného podnikání a odborových organizací, Hooverova a Rooseveltova, protestantská a katolická, spokojená a nespokojená, New York a nesmírné obilní kraje na středním západě, Amerika kostelů a Amerika Hollywoodu. Jen toto všechno dohromady dělá skutečnou Ameriku. Žádný národ nebyl udělán strojem, a všichni Američané nevyšli ze stejné formičky. Poněvadž je to svobodná země, necítí žádný důvod, aby potlačovali své různosti. A tak Nixonův apel k Americe nebyl jednostranně účinný, poněvadž Kennedy o nic méně apeloval k Americe, každý k jiné. Oba stejně vyzývali k důvěře v Ameriku, Nixon více v tu, která je, Kennedy v tu, která bude. Obecně bylo uznáno, že zase jednou se stala velká věc a že s Kennedym objevil se vůdce, který magnetisuje davy.

V Tacitově stylu mohli bychom říci, že Amerika celá je rozdělena na části dvě, z nichž jednu obývají dávno zde usazení Američané, druhou nedávno přišedší imigranti. Také večer, kdy docházely volební výsledky, byl rozdělen na dvě části. Nejdříve se zdálo, že se hrne zátopa hlasů pro Kennedyho, od půlnoci zátopa se změnila v normální pramen, k ránu se zdálo, že proud teče opačným směrem, a na konec výsledek se zastavil na necelém půl procentu většiny. To bylo podle toho, odkud zprávy přicházely. První zprávy byly z východního pobřeží, oně části Ameriky, která dávno je internacionálnější ve svém zájmu, má nejvýznamnější university, je průmyslovoější ve způsobu života a prospycenější národními menšinami, jež slavný americký "tavící hrnec" ještě neměl čas úplně asimilovat. Zde se mohlo zdát, že Kennedy, Irčan, katolík, intelektuál a kritik dobyl jednoho z největších volebních vítězství. Ve střední a západní Americe, kde je uchováno více staré americké tradice, se tento vítězný pochod zastavil a na konec změnil v zápas o každý hlas. Tu Nixon, který apeloval na staré americké city a zvyky, nalezl svou ozvěnu. Tu také — ačkoli na konec po prvé, proti americké tradici, katolík byl zvolen prezidentem — domáci protestantismus o to aspoň svedl zápas.

Když tedy oba kandidáti apelovali na Ameriku, Amerika vskutku odpověděla, ne však zcela jednotná, jak není, nýbrž tak rozrůznčná, jak je. Kennedy podával dramatický obraz současné mezinárodní situace a vyvodil z ní právo žádat velkou změnu v americké politice, snad i v americkém způsobu života. Byl nemilosrdný ve své kritice, jako většina intelektuálů, která stála za ním. Po dlouhé době se objevil kandidát na presidentství, který začínal tím, že bude žádat od občanů oběti. Ku podivu tím neodpudil svůj druh posluchačstva: místo aby se nad tím zarazil, jásal, jakoby náhle jim byl odhalen smysl života. Amerika pohodlně žije ve své vysoké životní úrovni. Ale z ohlasu, s nímž Kennedy se potkával, vycházelo najevo, že značná část Američanů by byla ochotna změnit tento způsob života, jestliže k němu nic není přidáno, jako had svléká srbčící kůži. Výrazněji než jeho soupeř, Kennedy vyslovil potřebu změny a smělé iniciativy.

Richard Nixon, který nutnost změny a většího úsilí nevyjadřoval tak naléhavě, také nalezl své voličstvo, jistě v těch, kdo odmítají přestat být hrdí

ZÁPISNÍK 1960

časopis pro politiku a kulturu. Vydává František Svehla. Řídí Jaroslav Dresler s redakční radou.

Tiskne
UNIVERSUM PRESS CO.,
15 Vandewater Street,
New York 38, N. Y.

Roční předplatné: 3 dolary, v ostatních zemích 3 dolary, s leteckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redakce.

na Ameriku, jak je, snad také v těch, kteří mají raději dobré zprávy než špatné. V těch, v nichž americká tradice je zakořenější než v mnohých na východním pobřeží, a jež proto už jejich cit vede k tomu, aby byli skeptičtější k změně. Kteří tak velice věří v přirozenou výtečnost Ameriky, že neradi slyší o jejich zanedbáních a pochybeních. Kteří jsou tak ponořeni do národního života, že nevěnují mnoho času tomu, aby sledovali mraky, které se tvoří na mezinárodním obzoru.

Když tyto dvě Ameriky byly postaveny proti sobě, dostavil se konečný volební výsledek, poněkud nerozhodný. Americké voličstvo uznalo potřebu změny, ale neuznalo ji tak velice jako za Franklina Roosevelta, kterému dalo obrovskou většinu, aby mohl provádět radikální program. I když tím nový prezident bude poněkud omezen, přece moc, kterou mu dává jeho úřad, a energie, kterou mu dává jeho temperament, jsou tak velké, že svět má vědět, jaký to nový vlivný činitel vstoupil na scénu. Pod jeho vedením Amerika let šedesátých se bude lišit od Ameriky let padesátých, která, když byla prošla světovou válkou a drtivou hospodářskou krizí, oddávala se po nějakou dobu zejména oddychu a radosti ze života.

Je-li co jasno o John F. Kennedym po tom, jak prošel už několikerými volbami, jak organizoval své vítězství na kongresu své strany, jak vedl presidentskou volební kompaň, tedy to, že je to bojovník. Nejen bojovník, ale přesný, chladně počítající a pečlivě organisující bojovník, silný temperament a silný rozum pohromadě. Jeho bojovné instinkty jsou silné. Prý jednou řekl své ženě: "Nikdy se neptej na konec, mohla by ses dovědět, že na konci je zklamání." Tu promluvil vrozený bojovný instinkt, který do poslední chvíle zápasu odmítá debatovat s pochybami, s nimiž přichází oslabení. Je to dobrá zpráva, která přichází z Ameriky, neboť, uprostřed vrcholícího zápasu mezi demokracií a komunismem, není žádná pochyby o tom, že světová demokracie potřebuje odhodlaného, jasně vidícího a plánujícího muže na americkém presidentském stolci.

Zopakujme hlavní zásady, s nimiž Kennedy šel do volebního boje. Ze všeho, co řekl, spolehlivě vychází najevo, že nebude se snažit vést zemi k tak zvanému normálnímu životu v době, kterou nepokládá za normální. "Léta šedesátá", praví, "budou nejnebezpečnější v naší historii. Je chvíle krise a příležitosti". Soutěž se sovětským Ruskem, jak neustával opakovat, musí být vedena na všech úrovních, ve vojenské síle, výchově, hospodářství, také v uspokojení, které sociální řád přináší obyvatelstvu. "Abychom rozšířili svobodu po světě", pravil, "musíme se shýbnout k práci zde v Americe." "Probud'te se, abyste viděli vážnost situace, která potrvá." Jednu, snad nejdůležitější věc, zdá se, John F. Kennedy viděl zcela jasně: že v zápase s komunismem na konec jediné moc rozhoduje a jediné síla demokracie může odvrátit válku tím, že útok učiní hazardním pro útočníka. Ani sebelepší argument, ani konference všech druhů, ani debaty ve Spojených národech by nerozhodly, kdyby sovětské Rusko cítilo, že na jeho straně je větší síla. Právo a logika a čest, nepoděpené silou, byly by bezmocné proti hořkým mocenským faktům. Velká armáda na pochodou nesledovala pečlivě celou debatu o právu, a atomická střela ve velké výši přeletí přes všechny argumenty. Kennedy dostatečně projevil odhodlání nezanedbat vojenskou stránku situace. Ale kdykoli mluví o síle, má na mysli nejen toto, nýbrž celou mnohotvárnou sílu národního života.

OTEVŘENÉ PŘÍLEŽITOSTI V posledních dvou letech se v západním Německu projevuje nebývalý zájem o východní literatury. Má dvě příčiny. Západoněmecká nakladatelství předně vyčerpala za patnáct let, která uplynula od druhé světové války, možnosti, které jí skýtaly velké západní literatury, anglosaská a francouzská, z nichž se za Hitlerova režimu skoro nic nepřekládalo. Nyní je z těchto literatur téměř vše významné a hodnotné na západoněmeckém knižním trhu, a proto se nakladatelé začínají ohlížet po východních sousedech. To je příčina vnější. Vedle toho však existuje ještě druhý důvod, a tím je vnitřní potřeba čtenářů. V době příprav na velký duchovní dialog západu s východem chce západní člověk poznat svého východního partnera bezprostředně, bez ideologické mlhy a politických předsudků. A tomuto vzájemnému poznávání může nejlépe sloužit právě literatura. Proto vyšla pozoruhodná sbírka milostných příběhů slovanských národů (*Liebesgeschichten der slawischen Voelker*, uspořádala Gerda Hagenau, Gerhard Stalling Verlag, Oldenburg a Hamburg 1959) s novelami Karla Čapka, Zdeňka Němečka a Jaroslava Havlíčka, proto jedno mnichovské nakladatelství připravuje výbor české exilové prózy a proto se skoro všechna velká nakladatelství ohlížejí po překladatelích ze slovanských literatur, po lektorech, historících a jiných odbornících. Také našemu exilu se zde nabízejí možnosti, jichž by se bylo třeba v pravou chvíli chopit. -- Je zajímavé, jaký postoj k tomuto vývoji zaujímá Praha. Jak známo, z Prahy zamézili západní vydání románu Josefa Škvoreckého *Zbábělci*. Poté však nabídli jedné západoněmecké agentuře větší počet starších i nových románů. Byl mezi nimi např. také román Eduarda Valenty *Jdi za zeleným světlem*. Když se však skutečně našel velký mnichovský nakladatel, který chtěl tuto knihu vydat, z Prahy najednou bez vysvětlení svou nabídku odvolal. A místo toho začli nabízet méně významné autory první republiky, jako je Vachek, Havlíček a j. Režim tak záměrně znesnadňuje, ba znemožňuje západní pohled na českou literaturu. Prostředníkem by se tedy měl stát exil. Soustavněji, odborněji a ve větší míře než dosud. R

Dvě balady o víně

Mělnické impromptu

Co dělá člověk, když je mlád?
Svou ruku po rozkošném díle
nerozpačitě vztáhne rád
a Venušiny tvary bílé
pohládí okem častokrát
v mythologii, v svazku starém,
který mu nahrazuje harém.

Když trochu zmoudří, žel, ó žel,
je konec. Na knížku se mračí,
uždyť mramorový úběl těl
už jeho touze nepostačí.
Když jsem ji tehdy otevřel,
díval se na mě s její stránky
červený barel nad copánky.

Cupkavým krůčkem do snění
tvdť ustoupila mi zcela jiná.
Ó, jak se náhle promění
ta přísná krása Venušina
zakletá v bílém kameni.
A věru těžko pověděti,
jak může mramor zručověti.

Bud' sbohem, sličná bohyně,
nevyslyšelas moje slova.
Drž dál si cudně na klíně
svůj řat, ty krásko mramorová.
Copánek s mašlí jedině,
když poskočí při každém kroku,
je hezčí než křivka tvých boků.

Co dělá člověk, když je mlád?
Neohlíží se provinile
a bez rozpaků vztáhne rád

svou ruku po rozkošném díle,
jež vytvořeno bylo snad
z té něžné hmoty, z níž jsou tkány
hedvábí, růže a sen panny.

Neděle padla do květů,
byl máj, byl máj a jítro svěží
a já s tou dívkou v baretu
pospíchal časně na nábřeží.
Tak-tak jsme přišli. Už jsme tu.
Ještě jsme ani nedosedli,
už můstek na parníčku zvedli.

Vzpomínám si, jak kapitán
stál nahoře a kouřil z dýmky
a na ramenou s obou stran
třpytily se mu zlaté prýmký.
Vlasy nám čechrval vonný van
z rozkvetlých stromů pražských
zahrad,
když hleděli jsme zbožně na Hrad.

Pak řeka zrychlovala tok
a město v parách ztrácelo se.
Když přijeli jsme do Roztok,
kveilo tam všechno v ranní rose.
Do Kralup byl pak už jen skok.
Nad řekou skála. Pod tou skalou
držel jsem v ruce ručku malou.

A hned počal jsem v duchu snout
svůj plán, tu ručku tiskna horce.
Znám pod Mělníkem tichý kout,
kde voní řeka od puškvorce.
Tam budu smět ji obejmout,
ach tam, ach tam, tam, ano, právě.
A srdce tlouklo nedočkavě.

Vtom nad Veltrusy vzlétl mrak,

havrani v šerém parku sídlí,
slyšel jsem jejich krák a krák,
zlouvěstně přítom bili křídly.
Rukou jsem mával: Naopak.
Náhodu št'astnou držím v pěsti
a směje se, že špatně věští.

Když přistáli jsme u hráze,
pospíchali jsme příkrou strání,
kde široko, až nezáze,
kraj prositřrá se k zulibání,
a dívali se ku Praze.
Pod námi keře révy vinné
a blízko sklepy pohostinné.

Co dělá člověk, když je mlád?
Svou ruku po rozkošném díle
nerozpačitě vztáhne rád
— a já jsem sáhl po Ludmile.
Co jsem to měl jen za nápad.
A chvatně s přivřenými víčky
naléval jsem si do skleničky.

I divenka se dotkla rtem,
však ušklíbala se, nechutná ji.
A marně do ní mluvil jsem.
Řeč má, jako když máslo krájí,
nesetkala se s úspěchem.
Ať jsem ji dělal laskominy,
napíla se jen grenadiny.

Že tohle víno sázel král,
že jsou to kapky ranní rosy,
Neruda pil je a tak dál,
vzpomínal jsem na kdesi cori
a přítom jsem si naléval.
Když jsem však dopil láhev prvou,
pohnula dívka lehce brvou.

Vzmememe-li to kol a kol,
lék je to, chrání před nemocí
a ten, kdo říká alkohol,
dar boží hani mermomoci.
Do prstů bral jsem sklenky stvol,
přibližuje k ní ústa suchá.
Také prý víno bystří ducha.

Neuplynula hodina
a novou láhev poroučím si.

Dívka se dívá do klína
a nervosně si hraje s čínsi.
Druhá se prázdnit počíná.
Proč mi to víno dnes tak chutná.
Já šťasten byl a ona smutná.

Pak vstali jsme. Našel jsem břeh,
ač nohy byly jaksi vratké.
Co na tom, jen když na ústech
rty její budu cítit sladké.
Tráva tam byla jako mech
a sedli jsme si. Tichá řeka
přelézala se do daleka.

Zahlédli jsme i modráčka,
přiletěl prudce nad stínu.
Strach měla, že si pomačká
blužičku novou z krepdešinu.
Já vím, to byla vytáčka.
Do klína jsem ji složil hlavu,
bylo mi pěkně, jak když plavu.

Neměl jsem nikdy pod hlavu
podušku sladší. Hebkou dlaní
odháněla mi únavu,
šlo totiž na mě trochu spání,
když poslouchal jsem Vltavu.
Dvě řasy, když naklonila tvář,
měla jak malé svatozáře.

No — zkrátka jsem se probudil
a bylo pozdě odpoledne.
Oči jsem mnul a zmaten byl,
kokaťaje věty nedovedně.
Na vlasech měl jsem žlutý pyl;
to dívka, když mě přemoh spánek,
věnečky víla ze smetanek.

Víno, ty starý taškáři.
— jen bezmocně jsem zuby prodých,
lepkavou hořkost na tváři
z mléka těch utřených lodyh.
Tak-tak, že se nám podaří
chytití parník. Trochu hrubě
smýklo to s námi na palubě.

A byl tam opět kapitán,
stál nahoře a kouřil z dýmky

a na ramenou s obou stran
třpytily se mu zlaté prýmký.
A taktó skončil ranní plán.
Když parník plul, na jeho zádi
proklínal jsem nemoudrost mládí.

Co dělá člověk, když je stár?
Na mládí své se rozpomíná.
Kolik mi bylo tehdy jar,
když chuťnala mi mělničina?
Teď' zbývá mi už let jen pár,
však dosud s přivřenými víčky
nalévám si ji do skleničky.

Vždyť' vtnu jsem si neodvyk,
nezanevřel jsem na tu révu
a jezdím někdy na Mělník.
A láska? Konec chvalozpěvu
ai' vždy jako vroucí dík.
Na skráních máje mnohou vrásku,
uracívám se zas k tomu svazku.

Venuše sličná z úběle,
ty věčná krásu dětství mého,
tvoji mramor chladí na čele
jak dotek lístku voňavého.
Zůstalas svěží nejděle.
Netečná, chladná, bez rozkoši,
čas miji tě, však nepustoši.

Taneční hodiny

Hodiny letí jako ptáci.
O kosu opřen, stařec Čas
s melancholickou resignací
mlčky se dívá zpod svých řas,
jak kolem šíhlé Terpsychory
rozmarně tančí v kruhu Hóry,
zatím co rukou váhající
lehounce tisknu dívčí pás,
nakláníže se k tanečnici.

Tančíte pěkně, šeptem říkám
své tanečnici do vlásků —
Kam chodíváte? Ona: Nikam.
A ještě tichou otázkou,

na jméno ptám se. Vzdechla: Mimi,
aspoň tak doma říkají mi.
Konstatuji: je příliš mladá,
nemyslí dosud na lásku.
K mamince jdu s ní, ta je ráda.

Jak nevzpomínat těchto chvilék?
chvějící rukou setku s nich
prach pavučin. Ač byl jsem snilek
a byl jsem v proních tanečních,
Mimi rád měl jsem a v té vřtě
psal jsem jí verše do vějíře.
Jsou plny lásky, vášně, vzlyků,
i v notesu mám trochu jich.
Vymýšlel jsem je při valčíku.

Ve verších dávno bezostyšně
líbal jsem ji už s rozvahou
na ústa rudá jako vůně,
na štíji, ovšem na nahou.
Podoben však spěš somnambu,
probouzel jsem se. Měl jsem smůlu
a za nejspíše konveršace
škrtil se trémou neblahou
v límečku jako na oprátce.

Však maminka, ta vlídná dáma,
kyne mi jako známému.
V rozpacích mlčím, mluví sama,
zapomínám hned na trému.
Dnes říkám si: Ó, naivnosti má.
Však tenkrát, štěstí před očima,
toužil jsem, aby napadlo jí:
Je hodný, Mimi dáme mu.
To štěstí býti s Mimi svoji.

Dvě křehkých sloupků z alabastru
už drohl se. I pravil Čas:
Zapomenutím všechno zastru
i tebe, která tančilaš.
Dosud však slyším strojek hrací,
hodiny letí jako ptáci.
Mimi, ač trochu ospalá je,
maminčin vyřizuje vzkaz:
Nešel byste na šálek čaje?

Šel, samozřejmě. Bez odkladu
s pocitem, jenž je závatný,

skládám už v duchu sorenádu
a běžím s lístkem do šatny.
Štucítek, kožich, kabát, šály
a vůně, jež jsme milovali,
z těch věcí dýchám rozloučeně.
A dodnes lásce poplatný
do smrti chtěl bych sloužit ženě.

Byl jsem však přec jen holobrádek,
nesmělý v přítomnosti dam.
Skryt za kyticí listopadek
s očima nevím kudy kam.
Jen vzdácně totiž byl jsem hostem
v saloně, byl' i takto prostém.
Rozpačitě si dechám hřívou.
Však za chvíli, jak, nevím sám,
strach se mne spadal ku podivu.

Mluv, nestyd' se. Rázně jsem řek' si:
a chválím vejce se žunkou
i čaj a offškové kekv,
koláč s vonicí merunkou.
To bylo dobré jako motto,
i Mimi trochu pohnulo to,
však šťastná maminka jen rdí se.
A jako trilek nad strunkou
zní chvála, kterou vzdal jsem misce.

Však Mimi sedí unaveně,
snad veramon jí přijde vhod,
hovoří totiž o migréně.
Žel, myslit musím na odchod.
Vstávám a chci se poroučeti.
— Jen sed'te. Ach, tyhle ty děti.
Čas pokročil, je pozdě sice,
ještě nás čeká jeden chod.
Mimi, ty můžeš do ložnice.

Odmítám. — Tedy sklenku vína?
Jen sklenku. Víno půl jsem rád,
bývala to má stránka stinná.
Dobrou noc, Mimi, jděte spát.
— Ted', když jsme sami, přečtete mi
pár veršů. Trapně hledím k zemi.
— Sauterské piji spíše dámy,
můžete je však ochutnat,
je příjemné. A nalévá mi.

Napil jsem se jen upejpavě.
Jazyk byl první obětí
vůně, zakleté v této šťávě.
Pak po druhé, pak po třetí.
Když novou sklenku k ústům nesu,
bezděčně sahám po notesu.
— Budete čísti? — Ano, budu.
Neumím je však zpaměti.
A bylo téměř po mém studu.

Čtu nejprve o něžném citu
a o té — kdo to může být,
než ta, jež vedle právě spí tu
a kterou nesmím probudit.
Jak chtěl bych spatřit nad poduškou
vlasy její, uvázaný stužkou,
padat kolem jejich spánků.
Kéž jen bych směl ty vlasy pít
jak vodu, skloněn nad studánkou.

Až shrne ráno s tváře vlasy,
dříve než prsty sdrhne zip,
do něžných terčů dívčí krásy
— jsou dva — ať lejí jako šíp
můj polibek, ježž pošlu dlaní;
doletí, ale neporaní.
Snad mi jej vrátí ruka její.
Pak vítr, jenž to umí líp
než její hřeben, učeše ji.

Ať prstýnky těch vlasů mohu
navléci na prst —
Byl to uzech,
co zaslechl jsem z křesla v rohu?
Verš zhasl mi hned na ústech.
— Jen čtete. V tváři uzarděla
dlaní si čelo podepřela
a její úces na temeni
zařpytil se jak zlatý plech.
Překvapen, ustal jsem pak v čtení.

V rozpacích notes schovávám si.
Už, verše, nebudu vás číst.
Schoulena mlčí, hledí kamsi
a já to prohrál, to jsem jist.
Ten uzdech je jistě odmítavý,
hodím ty verše do Vltavy.
Rozumí zřejmě poesii,

četl jsem jedno z chabých míst.
Oč lepší víno je, co piji.

Já hlupák. Ted' tu sbírám střepty
svých prvních, marných nadějí.
Hledaje krásu, byl jsem slepý,
nepomyslil jsem na její.
Co u Mimi je náповědí
půvabů přístích, jež se dědí
a přijdou tepru časem k slovu,
hledí tu na mě zářněji,
odlito už ve vzácném kouvu.

A mlčte, verše těžkopádné,
jak jsem jen mohl nevidět,
že jabko jen zvolna sládné
na stromě ženství v slunci leti.
Už vím, jak tomu bývá u žen.
Muž vždy jim něco býval dlužen
a ony jemu. Jejich slza
nemůže však být jako led.
Srdce žen nikdy nezamrzá.

Dnes usmívám se dětské pýše,
dnes, kdy mám vlasy prořídle,
vím, že ne já, však víno spíše
neslo mě tenkrát na křídle.
Ten neoděh v domě pohostinném.
Když převrhl jsem sklenku s vínem,
nic lepšího mi nenapadlo,
než vstáti prudec se židle
a klesnout k ní na opěradlo.

Když jsem se vracel, počlo krápat,
už podzim vanul ze zahrad.
Jít domů? Ted'? Ne, ani nápad,
la — la, nechtělo se mi spát.
Jdu, ne, spíš tančím po pobřeží,
kam, na tom vůbec nezáleží,
a vůně, jež jsme milovali
na tváři cítím posavad
a prosím je, by nepřechaly.

(Autor žije v CSR.)

Naše umění a Paříž

Dr. Jaroslav Jira

Jedním z příznačných rysů našeho výtvarného umění je, že vždycky tíhlo k západu, který mu byl hlavním zdrojem inspirace i technického pokroku. Mohli bychom jít až k počátkům našeho umění, k prvním románským rotundám, které se, jak dokázal V. Birnbaum, inspirovaly nikoli uměním byzantským, nýbrž kosmopolitním uměním, které k nám ze západu vzařovalo přes Bavorsko. A ještě dříve, před dobou cyrilometodějskou, jak nedávno ukázal J. Cibulka, první stavební památky na Moravě a na Slovensku ze samého začátku IX. století jsou přímo závislé na vzorech, které k nám přes západní Německo přinesli irskotští mniši a stavitelé ze západu.

A potom se už jako červená nit' táhne vliv mnichů francouzských, hlavně cisterciáků, kteří kromě architektury románské a později raně gotické k nám uvedli knižní iluminované umění. Tento proud ze západu dozrává vrcholu za Karla IV., který přivádá do svého království francouzské a italské stavitelé, malíře, sochaře, mnichy i laické umělce zdobného písařského a tabulového malířského umění. Za jeho doby a až téměř do poloviny XV. století se umění v českých zemích, přivezené sem většinou cizinci, avšak zapustivší záhy domácí kořeny, dostává postupně na přední místo v dějinách gotického umění. Významnou úlohu vzorů a inspirátorů našeho národního umění, hlavně malířství a sochařství, hrály Itálie a Francie, jak papežská avignonská, tak i burgundská, a kolem pařížského dvora, kde byl vychován Karel IV. a s nímž udržoval až do konce svého života pravidelné kulturní a umělecké styky.

Jestliže později, za úpadku národní samostatnosti, byl tento ovlivňující

proud násilně přerušen a uvědomění národního citu v umění znovu pokleslo a upadlo v zapomnutí, působí nicméně šťastně na drobné domácí řemeslníky a mistry, členy stavebních a malířských cechů, vliv hlavně stavitelů italských, kteří přicházejí hojně do Čech a na Moravu, a za doby Rudolfovy též malířů a ostatních umělců z téměř celého světa. Naše lidové barokní umění na venkově je nemyslitelné bez jejich živného vlivu. Až do první poloviny minulého století nelze prakticky mluvit o osobitě českém uměleckém projevu ve výtvarném umění. Vídeň a její klasické a nazarénské umění je akademicky ztrnulé a naši umělci, pokud si uvědomují své osobité národní příslušenství, touží marně po otevřených oknech do světa, tehdy hlavně do Itálie, jako Josef Mánes. Svět je umělcům u nás uzavřen a dýchá se jim těžce.

Teprve revoluční rok 1848 a probudivší se jaro národů mohly uskutečnit touhu našich umělců, dostat se do světa. A mezi prvními je Jaroslav Čermák (1830-1878), syn vlastenecké měšťánské pražské rodiny. Odchází přes Brusel do Paříže, kam ho záhy následují J. Brandejs, F. Javůrek, F. Čermák, Petr Maixner a jiní. V Bruselu se mladý Čermák setkává s ženou svého učitele Louise Gallaita, profesora historické malby na Akademii, vášnivě k ní zahoří a prožívá s ní leta opojení i svízelů, které usplýšily jeho smrt. Po krátkém pobytu v Bruselu, kde vedle romantické školy historické na něho objevně působil flámský realismus, odchází Čermák záhy trvale do Paříže, která se stala jeho životním osudem až do jeho smrti v roce 1878.

Jaroslav Čermák, romantický krasavec, všestranně společensky vychova-

ný, mistr šermu, třebaže od mládí kulhal, dovedl si v Paříži brzy získat oblibu ve společnosti nejen malířské, nýbrž i v salonech, zpěvák, přítel literátů a moderní hudby, tehdy Wagnera, za kterého se bije úspěšně v souboji, je umělecky oslněn romantiky Delacroixem a Fromentinem, ale i realismem Courbetovým a maluje po jejich způsobu, jsa nadán živou a zcela odlišnou invencí.

Jaroslav Čermák, vždycky a všude se hrdě podpisující celým svým českým příjmením a s háčkem i čárkou nad vlastním jménem, zakladatel České národní besedy v Paříži, přítel revolučního exulanta J. V. Friče, zůstával všude věrný svému původu, seznamoval Francouze s Čechy a jejich národními tužbami, uvedl F. L. Riegra mezi francouzské politiky a až k samému císaři Napoleonu III. a jeho atelier v Latinské čtvrti a později na Wagramské třídě, byl vždy otevřen Francouzům i Čechům.

"Francouzský Slovan", jak jej nazval spisovatel Yriarte, objevuje na svých cestách s paní Gallaitovou po nynější Jugoslavii právě před 100 lety orientální půvab slovanský, dává mu, jak případně napsal Arne Novák, "bojovnou červenou kokardu" a seznamuje s ním Paříž. Současně objevoval Francouzům svými obrazy v atelieru a v Salonu též českou husitskou tradici (Dětské poselství k Husitům před Naumburkem a Selský lid v pobělohorské době.) Čermák byl však především náš první umělec, který průkopnický orientoval naše domácí umění k francouzskému. Přinesl do Prahy nový smysl pro monumentální komposici — romantický vzruch a živý barevný rytmus a byl první, kdo otvíral našim umělcům nové obzory.

Čermákova příkladu následovali od let padesátých další umělci z Prahy. Především nezapomenutelná trojice Soběslav Pinkas, Karel Purkyně a Viktor Barvicius.

Soběslav Pinkas (1827-1901) ztrávil plných 15 let svého života v Paříži

a zasvětil celý svůj život přátelství česko-francouzskému. Žák prof. Coutura, maloval v duchu barbizonských malířů, kteří mu otevřeli oči, a toužil jako oni stát se intimním krajinářem. Pinkas šel s tehdejší francouzskou avantgardou a jeho obraz "Smrt a drvoštěp", odmítnutý roku 1863 oficiálním salonem, visel po boku Manetově a jiných odmítnutých v prvním "Salon des refusés".

Průbojně také působilo umělecké ovzduší na syna proslulého biologa, Karla Purkyně (1834-1868), jehož umění si nelze představit bez Paříže. Purkyně se zdržel v Paříži asi 4 roky od roku 1856 a dychtivě studoval nejen staré mistry, nýbrž i doznívající romantismus, jak ve výtvarném tak i v dramatickém umění (Shakespeare). U Coutura se naučil podobiznářskému umění, nejvíce se však dal ovlivnit realismem a sociálním uměním Courbetovým. Purkyněova "Podobizna politisujícího kováře" nebo jeho Zátíší s pávem, se svou sněžnou a j. jsou dokonalé mistrovské obrazy francouzského temperamentu a zaujímají klasické místo v našem uměleckém realismu. Dá se dokonce říci, že to jsou příklady "sociálního realismu", které však vznikly z tvůrčí svobodné invence umělcovy, bez nátlaku politických pouček. A proto mají tím větší význam v dějinách našeho uvědoměle národního malířství poloviny 19. století. Jaka škoda pro naše umění, že smrt zasáhla tento tak nadějný talent v necelých 34 letech. Purkyně byl též uvědomělý kritik nevšedního formátu a ve svých článcíchrazil cestu českému umění, středověkému i současnému.

Jaroslava Čermáka zastihl v Paříži v plné slávě, ale právě na sklonku jeho rovněž krátkého života jiný malíř velkých historických pláten, Václav Brožík (1851-1901). Čermák, ač již blízce smrti, mu ještě přátelsky radil při jeho velkém historickém obraze "Poselství českého krále Ladislava žádající o ruku dcery francouzského krále". Je to obraz, kterým se Brožík

symbolicky vpišoval do přátelství obou národů.

Sotva padesátiletý život Brožíkův je rovněž prodchnut těžkou rodinnou tragedií. Chudý Brožík, vědomý si však svého talentu a své mimořádné technické dokonalosti, šel do Paříže za slávou a díky své vytrvalosti se ji dožil, aspoň jejího zevního pozlátka, rakouského baronství a francouzské Čestné legie, avšak za cenu osobní i národní nespokojenosti. Již jeho první zmíněný obraz je odměněn v pařížském Salonu a mladého umělce si všimla jak kritika, tak i obchodníci obrazy, zejména vídeňský Sedlmayer. Proti Čermákovi a hlavně Purkyniovi však Brožík tvoří vědomě umění konvenční, opožděné, které už v Paříži odumírá. Sedlmayer, který jej vede, stejně jako maďarsko-slovenského malíře Munkácze, však proti přáním umělce trvá na této cestě.

Brožík maluje a vystavuje spočátku velká plátina domácích vlasteneckých námětů (Mistra Jana Husa před kostnickým koncilem, později Zvolení Jiřího Poděbradského českým králem a Komenského) a zúčastní se také s mladými doma výzdoby královské lože nového Národního divadla, později však na přání svého zetě Sedlmayera a jeho dcery, lačné společenského obdivu a šlechtického titulu, maluje temata konvenční a dokonce i rakousky vlastenecká (Tu, felix Austria, nube a j.), za které si vysloužil šlechtický titul. Roku 1893 přijal Brožík jako spasení Hlávkovu nabídku profesury na právě zřízené Akademii výtvarných umění. Odjel do Prahy sám, zůstal tam osamocen 8 let, a do Paříže přijel zemřít. Leží na montmartské hřbitově. Brožík přestal v Praze vyučovat historické malbě a dával zjevně přednost živějšímu umění, krajíně a žánru. Drobné vesnické žánrové obrazy (Na poli, Návrat z práce, Husopaska) a svěží realistické krajiny jdou vlastní cestou a ukazují nám, kam asi by šel osvobozený talent Brožíkův. Trvalým místem Brožíkovým v dějinách našeho malířství však zůsta-

ne, že je obohatil velkými historickými a galerijními plátny, která jsou více než silácky dovednými kusy, jak tomu je často u malířů menšího uměleckého formátu, než měl Václav Brožík.

Proti historickému malování bouřlivě horlil krajinář Antonín Chittussi (1847-1891). Jeho otec byl Ital z Ferrary a usadil se jako obchodník na Čáslavsku. Po matce byl však Chittussi upřímný Čech. Žil asi 6 let v Paříži a získal zde tolik, že ho můžeme směle nazvat zakladatelem moderního českého krajinářství. Největší vliv na Chittussiho měl barbizonský krajinář Daubigny, jehož technicky vyzrálé krajiny s jemným citovým nádechem dosahují často absolutních hodnot malířských. A tak i italsky vznětlivý Chittussi se stal přesvědčeným citovým vyznavačem krajiny pro ni samotnou, pro její vlastní, živoucí výtvarnou krásu. Nic ze současného francouzského krajinářství mu nebylo cizí, ať Daubigny či Theodore Rousseau, Corot nebo Courbet. Chittussimu náleží zásluha, že přinesl domů viditelný pojem skutečného francouzského osvobozeného obrazu, opravdového malířství a nikoli manýry. Odloučil malování od klasicistické tradice a vnesl do obrazů realistickou jasnost s poetickým nádechem, nemluvě o plenéru, který byl pro Prahu objevem.

Proto je právem možno označit Chittussiho za prvního českého impresionistu a umělce, který definitivně osvobodil naše umění a především krajinářství od zatuchlých a zastaralých způsobů tradičního malování. Přes svůj krátký život ovlivnil a vchoval Chittussi hodně žáků, například Jindřicha Průchu. Na prvním místě však sluší uvést jeho žáky Zdenku Braunerovou (1858-1934), která prožila valnou část svého života v Paříži, spjata příbuzenským svazkem se spisovatelem Elemirem Bourgesem. Braunerová měla v Paříži též vzácné společenské styky a náleží jí zásluha, že se uskutečnila Rodinova cesta do Prahy a na Sloven-

ska a první výstava jeho souborného díla v Praze.

Značnou část svého života, téměř 25 let, ztrávil ve Francii též jiný krajinář, Václav Radimský (1867-1946), rodák z Polabí, který mohl pracovat v blízkosti samého Claude Moneta, tvůrce francouzského krajinářského impresionismu. Po jeho způsobu koncem minulého století překvapil na pražských výstavách impresionisticko-pointilistickými obrazy krajin podél řeky a stromů (Starý ořeš) planoucích v ohni slunce. Plných 16 let prožil v Paříži též pozdější profesor a rektor pražské Akademie výtvarných umění Vojtěch Hynais (1854-1925). Snad více než Brožík, který se nešťastným vlivem rodiným postupně odcižoval v Paříži českému prostředí, zejména když obdržel rakouské vřelictví, byl Hynais naopak po leta středem české malířské bohémy. Jeho proslulý ateliér na Pígallově náměstí přijímal všechny Čechy přijíždějící do Paříže. Hynais zaměstnával četné umělce ve svém ateliéru a pomáhal jim.

Vojtěch Hynais stihl Čermáka již ochablého k smrti, avšak dostal se jeho prostřednictvím k profesorovi Baudrymu, který se mu stal osobním rádcem a přítelem, zejména při Hynaisově malbě hlavní opony pro nové Národní divadlo v Praze. Jeho dekorativní kompozice, jimiž Hynais proslul na konci století, grációzní, "pompejský" žánr, klasičky půvabné ženské akty (Pravda, Parádův soud), eleganc, někdy až afektovaná, sličné podobizny Pařížanek, vytvářely skutečný "šarmantní" styl, kterým Hynais v Paříži proslul. K umělecké cti Hynaisově je však třeba říci, že mu nepropadl. Hynais ovládal dokonale techniku, vedl štětec s naprostou jistotou lahodící oku, ale nepropůjčil se lehkému a líbivě manýrovanému tónu francouzských kolegů. Mnohem blíže než si uvědomoval byl chladně klasičtější krásy Puvisse de Chavannese, se kterým žil v upřímném přátelství a s nímž sdílel společnou mladou modelku (například v

Pravdě), pozdější malířku Suzanne Valadonovou, matku Utrillovu. Když mu architekt J. Hlávka nabídl koncem století profesorské místo na nové pražské Akademii, Hynais, ač aklimatizovaný v Paříži a ženatý s Francouzskou, stejně jako Brožík neváhal vrátit se trvale do Prahy. Hynais se nepřiblížil impresionismu, zůstal v salonní oblasti a jeho význam v českém umění je v tom, že do něho přinesl světly plenér a zejména grációzně ideálněovaný realismus. Hynaisova účast na umělecké výzdobě Národního divadla zůstává trvalým přínosem našemu malířství.

Hynaisovo přátelství se sochařem Josefem Myslbekem, oddaným obdivovatelem francouzského sochařství, přivedlo Myslbeka několikrát do Paříže a do Francie. Hynais mu posílal pro Akademii odlišky francouzských sochařských veleředl a Myslbek jeho prostřednictvím vystavoval v pařížských salonech. Tak jeho socha "Oddanost" byla oměněna stříbrnou medailí a jeho velké "Ukřižování" je dosud v pařížském Sacré-Coeur.

Od let 80. bychom nestačili sledovat rostoucí příliv českých umělců do Paříže, "vysoké školy umění", jak napsala Renáta Tyršová. Da Paříže přijeli portrétista Rudolf Vácha, který zde prožil řadu let před první světovou válkou i po ní a měl tu dobrou pověst, stejně tak oba Dědinové, Jan a Václav. J. Hlávka poslal na stipendia do Paříže mladé umělce, tak Vitězslava Maška, Bartoňka, a posléze Lud'ka Marolda a Karla Špilara, kteří zde oba uvízli rovněž několik let. Zejména dovedný Luděk Marold (1865-1938), kterému učarovala současná mondénní Paříž, "charme a chic" Pařížanek, se učil u Gallanda, pracoval v dílně Hynaisově, avšak záhy našel svůj osobní tón, přispíval do obrázkových a mondénních časopisů a přes svůj poměrně krátký, osmiletý pobyt v Paříži úplně zdomácněl. Kromě četných olejů, které tvořil velmi rychle, ilustroval Marold množství francouzských knih,

které jsou dodnes hledané a vysoce ceněné na bibliofilském trhu.

Koncem století dleli v Paříži delší dobu též malíři Němejc, Joža Úprka, Karel Svoboda, pozdější dvorní portrétista u španělského dvora, a sochař František Bílek, který zde vytvořil svou úchvatnou "Golgotu" a vděčí pařížskému umění za četné pozdější inspirace. Sem třeba zařadit také dalšího umělce, invančického rodáka Alfonse Muchu (1860-1939), který ztrávil na přelomu století přes 20 let života v Paříži a proslavil zde své jméno, označující dodnes podstatnou složku "modern stylu" — style Mucha. Alfons Mucha prošel v Paříži Akademií Julianovou, kde se učil historickému malování, protože přišel do Paříže, stejně jako před ním Brožík, s touhou stát se historickým malířem. Neuskutečnil zde však tento sen, ač namaloval několik velkých plátan a ilustroval velké Seignobosovy Dějiny Německa. Naopak vstoupil do dějin pařížského umění a hlavně do dějin francouzského plakátu jako malíř-afišista.

Alfons Mucha, aby se uživil, podobně jako Kupka, jako Dědina, Pláček, Preissig, Hradecký a jako Marold, tvořil mondénní a satirické kresby pro ženské časopisy, "La vie parisienne", "Rire" aj. Poněvadž měl pohotový talent, okruh jeho zakázek se šířil též na ilustrace, cykly kreseb, např. mánesovský Zvířetník — 12 měsíců, vesměs sličných dívek stylizovaných postav uprostřed rovněž stylizovaných květů. To je Muchův zcela nový přínos do pařížského dekorativního umění, který by však asi zapadl, nebýt šťastné náhody, která ho seznámila se Sárrou Bernhardtovou, jež byla tehdy na výši slávy a do značné míry určovala vkus. Mucha v poslední chvíli zaskočil za jejího onemocnělého dekoratéra a přes noc udělal její velký barevný plakát pro Sardouovu "Gismondu". Po něm přišly další a další, Mucha se stal jejím oblíbeným umělcem a měl vyhráno.

Jiná by byla kapitola, jak Mucha uprostřed slávy a bohatství odchází, nejprve do Spojených států a potom po válce trvale do Prahy, aby zde maloval velká historická plátna Slovenské epopeje, v jejímž uskutečnění zatvrzele viděl své životní dílo a osud. Skutečnost rozhodla jinak. Zatím co Slovenská epopej kdesi tlu, nedávno sté výročí Muchových naro-

zenin připomnělo Pařížanům Muchovo osobnost a jeho styl. Ten se v poslední době začíná znovu dostávat do módy a do obliby, nejen museální, nýbrž značně širší. A tak namísto Muchy-historického malíře Slovanskostva zůstává a v Paříži zůstane vzpomínka na vkusného, elegantního dekorativního malíře "1900", jednoho z hlavních tvůrců "modern" stylu.

Nový svědek žaloby

Jaroslav Dresler

V komunistickém indexu zakázaných spisovatelů přibyl 28. října další *komunistický* autor. Toho dne totiž přerušil své osmiměsíční mlčení žádostí o právo azylu ve Francii známý rumunský romanopisec a novelista mladší generace, *Petru Dumitriu*. Dumitriu má 36 let a ještě na začátku roku 1960 zastával různé, v komunistické kulturní hierarchii důležité funkce. Tak byl šéfredaktorem literární revue *Viatza Romaneasca*, ředitelem Státního nakladatelství krásné literatury, předsedou rumunské ústřední ediční rady, členem ústředního výboru Svazu rumunských spisovatelů a konečně nositelem tří státních cen. Výňatky z jeho prací četly děti ve školách. Dumitriu byl zahrnut blahobytem, poctami a úřady, ačkoli byl zaměřen na západ, už proto, že filosofii vystudoval v Mnichově. Za své úspěchy zřejmě vděčil spíše kvalitě své práce, než své stranické horlivosti. Někteří znalci východoevropských literatur přirovnávají jeho tehdejší postavení k pozici, kterou před lety zaujímal v Polsku Marek Hlasko nebo v Sovětském svazu Ilja Ehrenburg. Toto přirovnání pokulhává: předně Dumitriu není, jak sám poznamenává, rebel a bouřlivák, a za druhé je také jeho umělecký typ zcela jiný. Jeho nejlepší práce jsou "romány-feky", v nichž se slova, věty, osudy i prostředí bohatě košatí a umně proplétají, vrství a prolínají, zatím co jak Hlasko tak Ehrenburg

jsou spíše mistry zkratky. Dumitriovi chybí jak Hlaskova bezprostřední syrovost a brutálnost, násilnické uchopení skutečnosti, tak Ehrenburgovo intelektuální a pseudointelektuální žonglérství se slovy, pojmy a myšlenkami.

Před jedenácti lety, když byl ještě tzv. začínajícím autorem, byl Dumitriu komunistickou stranou požádán, aby napsal román o průplavu, který se stavěl mezi Dunajem a Černým mořem. Tento obrovský projekt, do něhož vláda vložila nesmírné lidské i materiálové prostředky, skončil stejně žalostně jako HUKO u Košic a byl později nedokončený opuštěn. Gigantomanie se rozpadla v prach. Během stavby však došlo k prvnímu konfliktu mladého Dumitria s jeho svědomím. Než se pustil do práce, odjel na staveniště, aby se seznámil s prostředím. Jak dnes říká, byl vším, co viděl, nesmírně nadšen a se přeneslo do prvních pokračování rozepsaného románu, který vycházel v jednom literárním časopise. Při příští návštěvě však Dumitriu zjistil, že na stavbě pracují také tisíce politických vězňů. Tato skutečnost ho sice nepřiměla k protestu, ani k přerušení práce, ale vyvolala v něm první pochybnosti o správnosti komunistické cesty. Jeho žena dnes k tomu dodává: "Neměl dost síly, aby řekl ne!" A Dumitriu poznamenává: "Nechlubím se tím, co jsem tehdy napsal. Je to jedna z nejtrapnějších věcí mého života.

Abych řekl pravdu, bylo jich ještě víc." Román pak vyšel knižně, ale když byly práce na průplavu zastaveny, byl s knižního trhu stažen.

V příštích letech uveřejňoval Dumitriu další práce a v období krátkého tání v roce 1956 publikoval jednak první díl svého románu "*Bojaři*", nazvaný "*Rodinný šperk*", jednak byl zvolen do ústředního výboru Svazu rumunských spisovatelů. Kniha "*Rodinný šperk*" vyšla 1959 francouzský a 1960 německy a ve zkrácené verzi ji pod názvem "*Rodinná kronika*" vydalo před rokem v překladu Jiřího a Jarmily Klimentových také nakladatelství "*Naše vojsko*" v Praze. Je to široce rozvětvená kronika rumunské šlechtické rodiny Cozianů, která podle úmyslu autora měla ukázat zápas rumunského národa o sociální spravedlnost. V českém vydání byly z této historické fresky vybrány čtyři větší úseky, které byly nejspíše označeny jako novely. Ve skutečnosti však jde o souvislou práci románovou a ne o vojný cyklus novel. Před tím byl Dumitriu český představen už ve "*Světové literatuře*", kde roku 1957 vyšla jeho povídka "*Salát*". U českého vydání "*Rodinné kroniky*" se musíme na chvíli zastavit.

Skoro celá čs. komunistická kritika ji přijala s nadšením jako práci nejnadanějšího rumunského spisovatele mladší generace a knihu samu označila jako jeho dosud nejlepší práci. V doslovu přirovnala M. Kafková Dumitria pro šifru jeho pohledu na skutečnost a pro hloubku jeho psychologické sondy dokonce k Balzacovi. Vlastně se tehdy ozval v Praze jediný odmítavý hlas, když o knize psala v "*Literárních novinách*" H. Matoušková. Je však příznačné, že neběželo o kritiku ideovou — po této stránce patil Dumitriu za naprostou *tabu* — nýbrž o kritiku jeho uměleckého slohu. Matoušková napsala: "Pro českého čtenáře bude jistě zajímavé seznámit se s kusem rumunské historie . . . Dumitriovy schopnosti získat přízeň a pozornost čtenáře, encyklopedické hodnoty jeho prózy,

poskytující náležité množství poznatků o společensko-politické historii Rumunska, mohou být autorovi připsány k dobru, avšak jimi se umělecké dílo nevyčerpává. . . . Dumitriu nepoužívá popisu, vrší a začleňuje statické neživé objekty přímo do děje, formuje prostředí, figury a jejich výstupy z masy kunsthistorických drobností, většinou nadměrně drahocenných, luxusních, módních či starožitných. Tato metoda má své přednosti, má i své meze a svá nebezpečí."

Mezitím se Dumitriu dostal do konfliktu se stranou kvůli rukopisu svého nového románu *"Současné biografie"*. Strana žádala, aby autor přepracoval některé kapitoly, vypustil z nich určité pasáže a držel se důsledně stranické linie. Dumitriu nejprve souhlasil, ale když mu rukopis vrátili po druhé, jeho skrytá pochopnost o správnosti komunistické cesty se vzbouřila. Prohlásil, že to neudělá, a řekl, že je unaven a že by chtěl cestovat. Dostal tedy pro svou ženu a pro sebe pas a brzy nato oba odjeli autem do komunistického východního Berlína. V Rumunsku však zůstala jako záruka jejich návratu a jako politické rukojmí jejich osmnáctiměsíční dcera Irena. Komunisté nikdy nedávají pasy celým rodinám. Kdyby to udělali, snad by nastalo nové stěhování národů z východu na západ.

V cizině se rozpor Dumitriova svědomí přiostrčil. Pro otce nemůže být horší neštěstí, než je ztráta vlastního dítěte. Na druhé straně neměl Dumitriu, jak dnes poznamenává, příliš na vybranou. V podstatě mohl volit mezi třemi možnostmi: Bud' zvolit svobodu, anebo se rozhodnout pro sebevraždu. V druhém případě byly opět dvě možnosti: bud' sebevražda fyzická, nebo duševní sebevražda komunistického spisovatele, který si svůj blahobyt musí vypokupovat neustálou lží, pokrytectvím a straněním zlu. Nakonec Dumitriu a jeho žena zvolili tragickou, ale jedinečnou logickou a mravně zdůvodnitelnou první možnost, to je svobodu. Koncem února

přejeli ve svém autě hranice mezi východním a západním Berlínem. Po celých následujících osm měsíců však Dumitriu a jeho žena mlčeli, vyhýbali se novinářům a psali dopisy nejvyšším stranickým a státním funkcionářům v Rumunsku. V nich nabízeli, že nevystoupí proti komunistickému režimu, když rumunská vláda svolí, aby na západ vycestovala jejich dcera Irena. Nakonec komunisté tuto nabídku nepřijali, domnívajíce se, že Dumitriu a hlavně jeho žena, když budou znovu postaveni před neodvolatelnou volbu mezi dcerou a svobodou, se vrátí do Rumunska. V tom okamžiku však Dumitriu vystoupil v Paříži na tiskové konferenci, vyličil svůj případ a poslal západní spisovatele, aby prostřednictvím svých organizací intervenovali ve prospěch jeho dcery u rumunské vlády. Tak Dumitriu definitivně skoncoval s komunismem a bude nyní psát, jak mu vešl svědomí. Cena, která za to

zaplatil, však jako by byla z řecké tragedie.

Mezi významnými spisovateli, kteří odpadli od komunismu, není Petru Dumitriu první ani poslední. Gide, Orwell, Koestler, Silone, Malraux, Buberová-Neumannová, Halas, Fast, Déry, Hay, Hlasko, Kantorovicz a desítky dalších ve všech možných zemích a za nejrůznějších situací osobních i vnějších se od komunismu odvrátili. Hlavní příčina jim byla v podstatě společná. Komunistický spisovatel musí lhát. A tento stav je natrvalo neudržitelný, protože vede k rozvodnění myslí, a tedy buď to do útavu pro duševně choré, anebo do smyčky sebevraha. Drama komunistického spisovatele, který se upsal jako Faust, je neustále konfrontováno s krajními důsledky. Být komunistickým spisovatelem je, když připočítáme všechny, které dal Stašin popravít, nebezpečnější povolání než to, které vykonává zkušební pilot.

Zápas o člověka

Petr Silovecký

Není náhodou, že se v posledních letech stále častěji vyskytují na knižním trhu komunistických zemí publikace z oboru etiky. Komunističtí ideologové dobře vědí, že tzv. socialistická výstavba nemá smysl a není možná, nezmění-li se člověk. Věrní požadavkům dialektického materialismu, nečekají na samočinný vývoj a pozvolný přerod člověka, nýbrž se tento pomalý a nesnadný proces snaží ideologicky uspišit. Kulturní ofensiva se nemohla omezit jen na boj proti náboženství a svobodnému umění. Přenesla se na filosofickou rovinu a v poslední době zasahuje stále hlouběji i vědu o mravnosti. Komunismus se liší od všech předcházejících ideologií svým nárokem na absolutní vládu nad celým a každým člověkem; nespokojuje se jen mocenskou kontrolou společenské

a horizontálního rozměru lidského života, nýbrž proniká krok za krokem i do intimně osobních vrstev lidského bytí a zmocňuje se člověka i vertikálně. Nechce jen tělo, prahne i po duši, a po ní především. Zápas o nové uspořádání společenských vztahů a o novou tvářnost člověka se tak dostává až na samu mez možnosti. S úzkostí se ptáme, zda se marxismu podaří definitivně přemodelovat mravní obraz člověka tak, jako se mu relativně podařilo přetvořit právní a hospodářský řád východního světa.

Jednou z posledních publikací z oboru marxistické etiky je kniha K. Máchy a M. Marušáka *"Etika a dnešek"* (Svobodné slovo, Praha 1960). Dva představitelé marxistické filosofie se snaží vypořádat se v ní s nesnadným úkolem. Ohtějí obhájit

existenci a možnost materialistické mravnosti a etické vědy a dokázat jejich přednosti a jejich provenství před etikou a humanismem nematerialistických světových názorů. Tato kniha není však ani tak zajímavá tím, co říká, jako spíše tím, o čem mlčí a co předpokládá. V podstatě rozvádí Engelsovu myšlenku, že mravní normy jsou přechodné a že mají společenský a třídní charakter. Na rozdíl od kritického postoje filosofických spisovatelů západních zemí oba marxističtí autoři vynikají naprostou a nekritickou vírou v obecně filosofické materialistické předpoklady svých etických úvah. Marně byste v knížce Máchy a Marušiaka hledali sebesteňší kapitolku či jen odstavec o gnozeologických a kritických problémech filosofického a etického poznání a vědy. Autoři však plýtvají dogmatickými tvrzeními, že marxistická etika je "první skutečné vědecké etika" (str. 11) a prohlašují, že marxistická teorie je "vědecky nepopíratelná" (str. 27).

Vážnějším a ve vědeckém díle těžko omluvitelným nedostatkem je záměrná neznalost nematerialistické etické literatury. Svě názory o "měšťácké mravnosti" čerpají autoři z Marxe, Engelse a Lenina. S velkým zápalem kritizují náboženskou morálku, spokojují se však jen několika citáty z druhé či třetí ruky a nezmiňují se vůbec o moderních autorech křesťanské etiky. Dva či tři citáty z bible, vytržené ze souvislosti a vložené podle materialistické exegese, nemohou zakrýt tendenčnost a propagandistický charakter úvahy o náboženské etice. Zdá se, že jedinou autoritou je pro tyto dva marxisty pobožný ateista Feuerbach.

Od dob Platonových a Sokratových je až dodnes nejosvědčenější cestou k integrálnímu a plastickému pochoopení celé skutečnosti a k dokonalému vyjádření vědecky poznané pravdy dialog. Není třeba myslet hned na přísnou dialogickou formu, jakou se vyjadřoval Platon. Jde tu spíše o ducha díla, o postoj otevřenosti a

nepředpojaté pozornosti ke všem hlasům, ať přicházejí z kteréhokoliv tábora. Pravda se třídí a roste, v dialogu názorů a výměnné myšlenek. Komunistická literatura, počítající v to i filosofickou produkci, zavrhlá zásadu svobodného bádání a hledání pravdy a stala se dogmatickým monologem. Dostala se proto i do rozporu se zákonem dialektiky a popřela kolektivní charakter poznání. Nestačí jen pronášet hesla o vědeckosti a neomylnosti marxistického myšlení. Tyto vlastnosti by bylo třeba denně dokazovat. Nelze podat vážný důkaz, leč ve svobodném dialogu s ostatními světovými názory.

Nedostatek vědecké metody se u autorů projevují i tím, že si etické problémy přistřihují podle centimetru dialektického materialismu; že se dívají na mravní otázky stranickými brýlemi a vylučují všechno, co by mohlo ohrožovat jejich logiku. "Nač tolik údivu — ptají se — nad prostým faktem, že každý člověk cítí po-

vinnost zasáhnout, jestliže vidí, že opilec ohrožuje veřejnou bezpečnost nebo, že obtěžuje ženy? Ano, lidská morálka má své společenské normy, ale to se může zdát hrozným mystériem jen právě buržoasním badatelům . . . Pro normální zdravé lidi je to samozřejmé" (str. 18). Nikdo přece netvrdí, že existence základních norem mravnosti je něco nepřirozeného. Samozřejmě, obecnost a přirozenost neosvobozují filosofa od zamýšlení nad důvody obecnosti a samozřejmosti, nad smyslem mravního jevu a nad zřídlem jeho nutnosti a závaznosti jeho imperativu. Neškodilo by, kdyby se marxističtí autoři zamysleli nad samozřejmostí a prostorově časovou obecností některých mravních norem. Měli by si položit i tuto otázku: jak se vědecky i předvědecky jistá skutečnost časové a prostorové obecnosti některých základních etických norem srovnává s jejich tvrzením o proměnlivosti *všech* mravních norem.

Naši autoři si všimli, že nemitelnost mravních zákonů nelze dokázat zkušenostně. Uteklí se k požadavku materialistické metafysiky: "Marxismus nepopírá, že existují určité normy, jejichž základní obsah během vývoje i přes různé modifikace zůstal v hranicích téhož morálního proudu (jako účta k starším, norma příkazující starat se o své nezletilé děti); odmítá však připisovat mravním normám absolutní metafysickou nezměnitelnost". A zde je jejich důkaz: "Nejsou-li vztahy mezi lidmi věčné, nemohou být věčné ani normy, které tyto vztahy upravují" (str. 25). V rozhodném okamžiku své filosofické argumentace autoři uhýbají do mlhavého názvosloví. Přáli bychom si od nich slyšet, proč a jak vztahy mezi lidmi nejsou "věčné". Už sám pojem věčnosti je nejasný a negativní a potřebuje bližšího určení. Dále je neškodilo jasnosti a vyhnuli bychom se jakékoliv sofistice, kdyby se otevřeně napsalo, zda všechny lidské vztahy či jen některé podléhají historické proměnlivosti, zda je člověk

Prosíme štenáře "Zápisníku", aby se ve všech administrativních obracleni na tyto naše zástupce:

KANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15^c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugedsgt,
Skien

ZÁPADNÍ NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningerstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBEOVA,
Lorystrasse 61/15
Wien XI,

zcela a úplně ponořen do času a do dějin a zda ani jeho podstatné jádro nesaží alespoň jedním polem do nadčasovosti. Nepochybujeme o tom, že některé vztahy mezi lidmi se neustále mění a že se ponořují do dějinného toku. Nemáme proto potíží uznat, že se neustále mění i mravní zákony vyplývající z těchto vztahů. Není nám však zřejmé, že se mění všechny lidské vztahy. K tomu by bylo třeba, aby se proměňovala v čase i lidská podstata, zcela a úplně; aby dění bylo před a nad bytím; aby se dokonalost rodila z nedokonalosti a jsoucno z nicoty. Zdá se nám tedy, že metafyzická přechodnost prvních obecných mravních zákonů a celého jejich obsahu je neudržitelným tvrzením marxismu, protože se zde předpokládá ona záhadná hegelovská tak řečená *dialektická totožnost bytí a nebytí*; a protože tato téze vede k popředí zásady sporu a kompromituje neproměnlivost matematických zákonů.

Nejen etika nýbrž každá věda je podle historického materialismu plodem své doby, její pravda je tedy historicky podmíněná a zásadně nestálá a nedefinitivní, skrzveskrz ponořená do časové proměnlivosti. Obrátme jednou tuto materialistickou zásadu také na marxistickou "vědu". I ona je nutně produktem své doby, zásadně proměnlivá a přechodná. Svě dialektické dokonalosti dosáhne ve splnutí se svým popřením a překonáním na rovině vyšší syntéze. Můžeme se tedy těšit, že jednou z marxismu zbudě jen názvosloví.

"Základ mravnosti proletariátu a jeho strany", píší na jiném místě autoři, shrnujíce své etické názory, tkví v tom, že podřizují své mravní zásady věci proletářské revoluce. Maximum mravnosti je dosaženo tehdy, jestliže se daný člen proletářského hnutí co možná ztotožní ve svém jednání s celkovým cílem proletariátu. Měřítkem mravní závaznosti je především kolektivní boj dělnické třídy proti reakčním třídám kapitalismu. I v rámci této závaznosti je ovšem třeba se řídit základními pra-

vidly lidskosti" (str. 95). Tak přece jen proletářská a stranická morálka není celou lidskou etikou! Nevíme však, jak se existence základních pravidel lidskosti, která stojí *nad* třídním bojem a jsou tedy *nad*třídní, srovnává s tvrzením že *všechny mravní normy jsou třídní*. Škoda, že autoři nevěnovali více pozornosti považe a původu základních pravidel lidskosti a hlavně litujeme toho, že nevysvětlili poměr těchto pravidel k mravním normám strany.

Hodně místa věnuje kniha kritice náboženské etiky a křesťanství vůbec. Ani tu autoři neukázali vyspělejší kritičnost a filosofickou vyrovnanost. Právě zde máme dojem, že jim jde spíše o propagandu než o filosofickou úvahu. Náboženství je pro ně "fantastické zrcadlení materiálního světa". Máme pochybnosti o vědecké povaze marxismu, když na stránkách knihy "Etika a dnešek" čteme nesmyslné a fantastické obžaloby křesťanské morálky (str. 118). Autoři tvrdí bez jediného důkazu a v rozporu se základní zkušeností, že katoličtí misionáři v Africe prý tolerují mnohoženství, zatím co v Evropě hlásají monogamii; že prý v Asii

a v Africe dali pohanským božstvům jména křesťanských světců a že jezuitský pokus o kolektivní hospodaření v Paraguay byl taktickým popřením práva na soukromé vlastnictví. Autoři se snížili dokonce k opakování historické nehoráznosti, že prý provinční koncil v Macon hlasoval o otázce, zda žena má lidskou duši.

Je třeba mít bujnou fantazii, abychom přijali tvrzení, že v Československu je náboženská svoboda. Autoři se to snaží dokázat poukazem, že komunistický režim opravuje historicky cenné chrámy, že oceňuje práci občanů bez rozdílu náboženské víry a že "organizuje i duchovní život církvi" (str. 113). Je asi v plném souhlase s logikou akrobacie dialektického materialismu, že náboženská svoboda tkví v ateistické organizaci duchovního života. — Marxismus se chlubí, že bojuje za nového člověka. Nepochybujeme o tom, že jeho mravní ideály jsou jiné než etický obraz člověka západní kultury. Pochybujeme však, že marxistické ideály jsou opravdu lidské a že mravní cíle materialistické etiky odpovídají skutečnému osudu člověka, jeho potřebě štěstí a dokonalosti.

OBJEDNÁVÁM VÝTISKŮ KNIHY:

Půlnoční pacient — od Egona Hostovského, stran 192, cena \$ 2.50

Demokratický manifest od F. Peroutky, stran 168, cena \$ 2.50

From A to A — od Jára Kohouta, stran 52, cena \$ 1.50

Kouř z I t h a k y — od Pavla Javora, stran 100, cena \$ 1.50

Jméno a adresa: _____

Příkládám: hotovost peněžní poukaz osobní ček

UNIVERSUM PUBLICATIONS INC.

15 Vandewater St., New York 38, N. Y.

Slavnost dětství

Saint-John Perse

*Ó! Vlastním vlast chvády!
Mé čelo pod žlutýma rukama,
mé čelo, zda vzpomeneš nočních poitů?
marné horečky půlnoční a chuti cisterny?
a květu modrého úsvitu k tanci v jižní zátoce!
a hodiny polední zvučnější komára a šipek vypuštěných barevným mořem?*

*Ó, vlastním vlast! Ó, vlastním vlast chvády!
Na březích vysoké loď hudby. Předhoří
korkových stromů; lesní plody se roztrhávaly . . .
Co se to děje s vysokými loděmi hudby na březích?
Palmy . . . ! Tehdy
moře důvěřující a ve strachu z neviditelného odplouvání
poschod'ovitě jak nebesa nad vinicí,
polykaté zlaté plody, nachové ryby a ptactvo.*

*Tehdy vůně nejulidnějši si razí cestu k výškám nejskvěleším,
všeptává dech jiného věku
a pouhou dovedností skořicového keře v zahradě mého otce — ó,
spáry,
ó, slavné šupiny a kování, vůně blouzní zmateným světem.
. . . Ó, vlastním vlast chvády! Ó bajko štědrá, ó tabule hojnosti!*
(Z "Chval", pátý zpěv, přeložil František Listopad)

BOHUSLAV MARTINŮ Pod tímto prostým názvem vydal známý švýcarský dirigent a mecenáš Paul Sacher sborníček projevů, pronesených loni začátkem září při pohřbu jeho přítele, skladatele Bohuslava Martinů, v obci Pratteln u Basileje. Je to neprodejný, bibliofily upravený soukromý tisk s německým úvodem vydavatele a s francouzskými promluvami skladatele Marcela Mihalovici a katolického kněze, faráře Maxe Kellerhose. Citujeme z předmluvy Paula Sachera: "Po celý svůj život byl Bohuslav Martinů chudý. Jednoduchost vnějších podmínek odpovídala jeho životnímu slohu, cele záměrnému na tvůrčí práci. Žil stranou každého aparátu, pohyboval

se v říši fantazie, v samotě tvůrčího člověka a přehlížel při tom tvrdost materiálních podmínek. Martinů však nebyl puritán, nýbrž miloval veškerou krásu a dobro a tiše a v udivení vychutnával všechny zákrasy tohoto světa. Jeho tvůrčí síla proudila jako mocná řeka; kvůli ní zapomněl na pozemské statky, slávu a úspěch. Objev dvanáctitónové techniky jej zajímal, tento nový vývoj hudby ho však neovlivnil a Martinů nebyl nikdy v pokušení jít cizími cestami. Našel svou vlastní řeč a jí chtěl vyjádřit, co měl říci. Hudba Bohuslava Martinů se zvláště v jeho vlasti stala opravdu lidovou. Také proto je smutné, že musel žít v exilu. Nechtěl se však vrátit, dokud jeho země stojí pod cizím panstvím." R

O SVOBODU VĚDY V naší národní minulosti máme doklady, jak se vědci ani za svízelné situace národního ponížení nevzdávali požadavku svobody. V roce 1784 vznikla v Praze Česká společnost nauk, jakýsi miniaturní předchůdce dnešní Československé akademie věd. A brzy po jejím založení byl na její půdě sveden zápas o poměr teoretického výzkumu a praktické aplikace vědy a byly tam vysloveny požadavky, jež znamenají přímo obhajobu principu vědecké svobody a nezávislosti vědecké práce. V memorandu, zasláném Českou společností nauk pražskému guberniu dne 10. července 1788 se praví: "Láska k vlasti a náklonost k vědě byly až dosud jedinými hybnými silami, jež jsme znali; pracovali jsme, protože nám bylo potěšením být užitečnými vlasti, a jedině toto bylo naší odměnou; pracovali jsme dobrovolně, kdy a jak jsme chtěli. Pouhá myšlenka úředního dozoru, předpisu a nátlaku, které z věcí a času činí povinnost, zabila by podnět naší píle." Tak svoboda vědy byla postavena jako požadavek už na samém prahu našeho národního obrození. K

O JEDNOTU CÍRKVI Dr. Jaroslav Pelikán je luteránským profesorem na teologické fakultě chicagské university a přispěl nemálo k ekumenickému hnutí, jež se dnes snaží přivést ke spolupráci a později snad k jednotě všechny křesťanské církve. Učinil tak svou nedávno vyšlou knihou "The Riddle of Roman Catholicism" ("Záhada římského katolictví"). Je to pozoruhodná esej protestanta, který se dívá na římskou církev bez černých brýlí předsudků, které tak dlouho bránily křesťanům různých odstínů vidět jeden druhého v pravé podobě. Dr. Pelikán ve své knize katolictví kritizuje, ale také chválí, což už je pokrok. Co víc, Dr. Pelikán se konstruktivně snaží najít v teologii i v liturgii katolíků a luteránů ony úseky, kde obě náboženství k sobě mají tak blízko, že by bylo možné — s určitou dávkou optimismu — doufat v jejich vzájemnou koordinaci. Pokud jde o teologii, doporučuje Dr. Pelikán návrat k učení sv. Tomáše Akvinského a soudí, že v něm lze najít formulaci křesťanské nauky, na níž katolíci a luteráni by se mohli shodnout a tak přispět, možná způsobem rozhodným, k vytvoření teologie křesťanství sjednoceného. "Nic by se neshodovalo lépe se snahami a ideály sv. Tomáše samotného", praví autor. 522

PROFILY V profilech mladých umělců a vědců v exilu chceme tentokrát představit úspěšného dramatika Jana Rysa. Rys se narodil roku 1931 v Moravské Ostravě a po komunistickém puči uprchl do Rakouska. Procestoval Itálii a Španělsko, dnes má západoněmecké občanství a žije ve Vídni. Když přišel na Západ, sotva ovládal několik německých slov; němčinu si však osvojil tak rychle a dokonale, že dnes patří k nejznámějším německy píšícím autorům rozhlasových her. Jeho práce bude zařazena do antologie nejlepších německých rozhlasových her, která vyjde v březnu příštího roku ve Fischerově kapelní knižnici ve Frankfurtě nad Mohanem a v níž budou i práce tak známých básníků, jako je Heinrich Böll a Ingeborg Bachmannová. První Rysův pokus prorazit na veřejnost skončil neúspěchem, když předčítal ze svých prací ve Skupině 47. Poté napsal tři rozhlasové hry, z nichž se nejlépe uplatnila hra "Grenzänger", jejíž název bychom mohli volně přeložit "Kopečkáři". Rys ji napsal k světovému uprchlickému roku a vystupují v ní dva uprchlíci, kteří si hrají na návrat domů. Staršímu je tato hra výrazem jeho stesku po domově a jeho pocitu ztracenosti. Mladšímu dává příležitost k cynickému žonglérství s trpkými zkušenostmi uprchlíka. Po velkém úspěchu rozhlasového uvedení Rys svou hru přepracoval pro divadlo a koncem října ji uvedlo západoberlínské sklepní divadlo "Die Vaganten". Protože jde o jednoaktovku, divadlo ji doplnilo na celovečerní představení jednoaktovkou světověznámého švýcarského dramatika Friedricha Dürrenmatta "Noční rozhovor s opovrhovaným člověkem". Shodou okolností však obě hry jak u obecnosty tak u kritiky propadly. Rys nyní pracuje na románu o své generaci a na hrách pro divadlo, rozhlas a televizi. Je členem exilového Pen klubu a Fischerovo nakladatelství mu poskytlo jedno ze svých stipendií pro mladé nadané autory. *D.T.*

ROMÁN O JANU MASARYKVI Záhada smrti Jana Masaryka a jeho osobnost světoobčana i vlastence, řečníka i bohéma, debatéra a melancholika, brilantního společníka i osamělého samotáře, to vše plně svádí k literárnímu zpracování. Jako první se o ně pokusil Leo Lania (svým románem *Zahraniční ministr* (Der Ausenminister, Kandler, Mnichov 1960). Lania se narodil roku 1896

v Rusku, studoval ve Vídni a za první světové války byl důstojníkem polského pluku rakousko-uherské armády. Poté byl redaktorem socialistického listu *Avanti* v Miláně a publicistou v Berlíně, Paříži a Londýně. Po dobrodružném útěku z nacistického koncentračního tábora se dostal do Spojených států, kde dosud působí jako nezávislý spisovatel. — Laniův román líčí poslední hodiny Jana Masaryka s mnoha retrospektivními pohledy do minulosti. Neobyčejně zdařilí tu jsou profil TGM, scéna z protikomunistických studentských demonstrací v době únorového puče a popis recepce nových mocipánů. V úvodní poznámce autor zdůrazňuje, že si události knihy nevymyslel, že je však volně zpracoval metodou uměleckou, a ne dokumentární nebo reportážní. Proto také změnil jména osob. Romanopisec má ovšem právo skutečnost přebudovat podle vnitřní logiky uměleckého díla. Zdá se nám však, že místy je tento postup neústrojný a příliš libovольný, třeba tam, kde si autor vymýšlí setkání Jana Masaryka s Leninem a Trockým. Laniův román je napínavý jako výborný psychologický detektivní film. Zároveň je však přesvědčivým varováním západu před komunistickými metodami uchvácení moci. *V*

POLEMKA S DEMETZEM Listopadové číslo pražského literárního časopisu *Plamen* si z východoněmeckého komunistického časopisu *Neue Deutsche Literatur* přetisklo polemický článek Helmuta Kaisera *Starý revisionismus v novém rouše*, který se snaží zlehčit argumenty knihy Petra Demetze o základech marxistické estetiky (Marx, Engels und die Dichter, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1959). Demetzova kniha je pozoruhodný a vědecky dobře fundovaný úvod do studia poměru komunismu k umění a vzbudila na západě velký zájem. Vyšly o ní desítky referátů v nejvážnějších listech a revuči a mimořádně rozsáhlou kritiku jí svého času věnoval list *Neue Züricher Zeitung*. Mezitím se kniha dostala také za železnotu oponu a tak se nyní komunisté pokoušejí její tvrzení vyvrátit. Kaiser s vážnou tváří pravi, že Demetz pracoval na úkolech, které mu prý dala americká rozvědka, v amerických knihovnách a univerzitách a že prý názory Marxe a Engelse záměrně zfalšoval v žoldu mezinárodního revisionismu. Refrénem dlouhého

referátu je však především rozhořčení marxistické publicity nad tím, že nemarkista analysoval komunistické tzv. klasiky. A že si dovolil citovat jejich raná díla z doby, kdy sami ještě nebyli pravověrnými marxisty. Protože však Kaiserovi chybí opravdu závažné vědecké námitky, uchyluje se k silným slovům a hlavně k nepodařené ironii. Znovu se ukazuje, že vědecká pravda komunisty vždycky tne do živého. Proto polemisovali jak s Čelovským, tak s Demetzem. Právě konkrétní vědecká práce čs. exulantů je nejmíc páli. *ju*

Nášim čtenářům

Tímto číslem jsme dokončili další ročník časopisu, který vychází bez jakékoliv hmotné podpory a je odkázán jen na dobrou vůli svých čtenářů a malého okruhu spolupracovníků. Nechceme Vás obtěžovat "plamennou výzvou", jaká je běžná právě hnutí, proti kterému pracujeme. — Přece se nám však zdá, že máme právo položit každému čtenáři otázku: Stojí Vám Zápisník zato, abyste zašli do banky nebo na poštovní úřad a poslali nám na prahu nového roku předplatné na ročník 1961? Když ne, je naše práce asi marná a snad jsme se dokonce myšlili, když jsme Vám svůj časopis dosud posílali. Druhá věc, která nám leží na srdci: exilový tisk má být jakýmsi zrcátkem našeho veřejného mínění v zahraničí. Tuto funkci však může plnit jen tehdy, když bude mít živý styk s čtenáři. Píšte nám, co se Vám líbí a nelíbí, kritizujte, polemizujte a nesouhlaste. Nechceme být hlasem volajícího na poušti. Dokonce i záporná kritika naší práce bude mít kladnější výsledek než lhostejné mlčení. Nevzdáváme časopis politické strany nebo názorově úzce omezené skupiny. Nášim cílem je, aby to byl časopis Váš, Vás všech, našich čtenářů. ŠD

NOVĚ ZŘÍZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vašata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1960

c/o UNIVERSUM PRESS CO.
15 Vandewater Street,
NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš centk

Majitel Karel Rada